

Economie leeft op

B.J. Kuipers en J.P. Verbruggen

*De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling
Conjunctuur van het Centraal Planbureau.
Zij bedanken diverse collega's voor hun bijdragen.
b.j.kuipers@cpb.nl*

In het eurogebied staan de seinen op groen voor een opleving van de economie. De economische groei in Nederland versnelt naar verwachting van $\frac{3}{4}$ procent dit jaar tot $2\frac{1}{2}$ procent in 2006.

De Amerikaanse economie blijft het volgend jaar goed doen en de groei in Europa leeft op. Ook de Nederlandse economie zit in de lift. De uitvoer profiteert van het herstel in Europa en de verbetering van de prijsconcurrentiepositie. De binnenlandse bestedingen trekken aan door de toename van de koopkracht van gezinnen en het winstherstel bij bedrijven.

De wereldeconomie

Economie VS groeit gestaag

De orkanen Katrina en Rita hebben de Amerikaanse economie nauwelijks gedempt in de tweede helft van 2005. Begin volgend jaar kunnen de herstelwerkzaamheden zelfs een licht positieve impuls geven aan de groei. De bedrijfsinvesteringen zullen volgend jaar naar verwachting opnieuw flink toenemen door de hoge bezettingsgraad en de goede winstgevendheid. Mede door de verwachte stijging van de kapitaalmarktrente zwakt de groei van de particuliere consumptie echter wat af. Per saldo zal de economische groei waarschijnlijk voor het derde achtereenvolgende jaar meer dan drie procent bedragen. Het tekort op de lopende rekening blijft zeer omvangrijk.

Economische opleving eurogebied

In het eerste halfjaar was de groei in het eurogebied opnieuw zeer beperkt. Dat kwam niet alleen door de stormachtige stijging van de olieprijs in de laatste anderhalf jaar, maar ook door de koersstijging van de euro in de periode 2002-2004. In het derde kwartaal is de groei echter opgelopen en vooruitlopende indicatoren, met name het producentenvertrouwen, wijzen erop dat deze opgaande lijn zich doorzet. De investeringen zullen naar verwachting flink stijgen door het aantrekken van de vraag en de goede balansposities. De consumptie profiteert van een verbetering op de arbeidsmarkt. Volgend jaar zal de economische groei waarschijnlijk de hoogste zijn sinds 2000. Vermoedelijk zal de ECB haar monetaire beleid wat minder expansief maken in de loop van volgend jaar, door haar officiële tarieven licht te verhogen. Ook de kapitaalmarktrentes nemen dan enigszins toe, maar blijven historisch gezien laag.

Olieprijs onder recordniveau

In de loop van november daalde de olieprijs tot circa 55 dollar per vat Brent, bijna 15 dollar onder het recordniveau in augustus. Wereldwijd daalde de benzineprijs nog meer, omdat door Katrina getroffen olieraffinaderijen weer

in gebruik kwamen en olieraffinaderijen elders zeer flexibel inspeelden op de verminderde Amerikaanse capaciteit. Ondanks de daling in de afgelopen maanden is de gemiddelde olieprijs van circa 55 dollar dit jaar een flink stuk hoger dan vorig jaar (38 dollar). Anders dan in voorgaande jaren is de olieprijsstijging in euro's in 2005 sterker dan in dollars vanwege de zwakkere euro.

Volgend jaar blijft de oliemarkt naar verwachting krap. Het aanbod neemt weliswaar duidelijk toe, maar de mondiale vraag stijgt ook. Vooral in opkomende economieën met een hoge economische groei, waaronder China en India, neemt de vraag naar olie en olieproducten sterk toe. Voorraden en reservecapaciteit bij de olieproductie blijven daardoor laag, waardoor er geen buffers zijn die onverwachte vraag- en aanbodontwikkelingen makkelijk kunnen opvangen. Deze krappe marktsituatie betekent dat de olieprijs hoog blijft. In de projectie is voor 2006 daarom gerekend met een gemiddelde olieprijs van 55 dollar per vat Brent. Ook internationale instellingen en partijen op de olietermijnmarkt houden rekening met een hoog blijvende olieprijs in 2006.

Internationale onzekerheden

Voor de olieprijs zijn de onzekerheden zowel opwaarts als neerwaarts groot. In de Verenigde Staten zijn de gezinshuishoudens kwetsbaar door de sterk opgelopen schulden. Dit zou kunnen leiden tot een zwakkere groei van de consumptie, vooral als de huizenmarkt afkoelt en de kapitaalmarktrentes sterker stijgen dan in deze raming is verondersteld. Doordat de bedrijven in het eurogebied in een goede positie verkeren, behoort een sterkere opleving van de Europese economie ook tot de mogelijkheden.

De Nederlandse economie

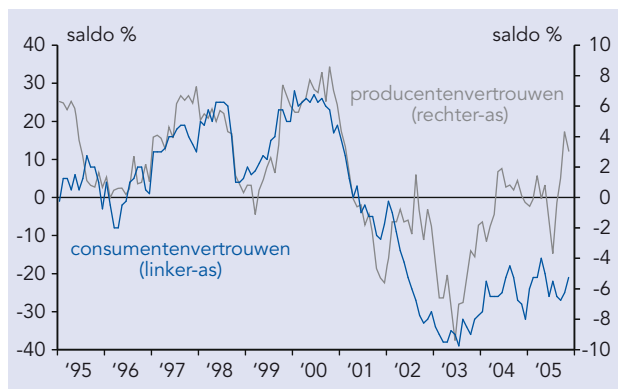
In 2005 minder dan 1 procent groei...

Ook in Nederland is de economie in het derde kwartaal gegroeid, maar in een gematigd tempo. Volgens de *flash*-raming van het Centraal Bureau voor de Statistiek bedroeg de economische groei 0,3 procent ten opzichte van het vorige kwartaal en 0,9 procent vergeleken met een jaar eerder. De groei in de uitvoer vlakke wat af, maar dat werd verrassend genoeg door de gezinsbestedingen gecompenseerd. We verwachten dat de economische groei over het gehele jaar met afgerond $\frac{3}{4}$ procent nog net onder de één zal blijven. Het vierde kwartaal telt dit jaar twee werkdagen minder dan in vorig jaar, wat een drukkend effect zal hebben op de productiegroei.

...maar opleving in 2006

De economische groei zal volgend jaar naar verwachting versnellen tot 2½ procent, dat is de hoogste groei sinds 2000. Alle seinen staan op groen voor een opleving van de economie. De uitvoer kan profiteren van het economische herstel in Europa en de verbetering van de prijsconcurrentiepositie. De koopkrachtverbetering voor gezinnen en het winstherstel bij bedrijven zorgen ervoor dat ook de binnenlandse bestedingen aantrekken. Een gunstig teken is dat de stemming bij bedrijven en gezinnen de afgelopen maanden duidelijk is verbeterd. Het consumentenvertrouwen is minder negatief en het producentenvertrouwen is zelfs in bijna vijf jaar niet zo hoog geweest (zie figuur 1).

Figuur 1. Consumenten- en producentenvertrouwen, 1995-2005

CPB optimistisch

De CPB-prognose en de ramingen van andere instellingen liggen voor dit jaar dicht bij elkaar. Voor 2006 blijven wij echter wat optimistischer. De internationale organisaties ramen een economische groei van rond twee procent. De meest recente Consensus Forecast – het gemiddelde van de verwachtingen van een tiental financiële instellingen – staat op 1,8 procent. Een belangrijke verklaring is dat de andere instituten een minder geprononceerd groeierstel in Europa voorzien, deels veroorzaakt doordat zij rekenen met een hogere olieprijs dan het CPB, van rond de zestig dollar per vat.

Concurrentiepositie verbetert

Volgend jaar zal de uitvoergroei naar verwachting aantrekken tot zeven procent, na dit jaar wat te zijn teruggevallen. De belangrijkste reden hiervoor is de opleving van de economische groei in Europa, onze voornaamste afzetmarkt. De wederuitvoer – met name computers en consumentenelektronica – zal wederom het grootste deel van de groei voor zijn rekening nemen. De *made in Holland*-uitvoer blijft marktaandeel verliezen, maar wel in steeds mindere mate.

Tabel 1. Economische groei, 2004-2006, mutaties per jaar in procenten

	2004			2005			2006				
	CPB	CF	OESO	CPB	CF	OESO	CPB	CF	OESO	IMF	
Verenigde Staten	4,2	3½	3,6	3,6	3,5	3,5	3	3,3	3,5	3,2	3,3
Japan	2,7	2¼	2,2	2,2	2,5	2,0	2	1,9	1,9	2,2	2,0
eurogebied	2,0	1¼	1,3	1,4	1,3	1,2	2¼	1,7	1,9	1,9	1,8
Nederland	1,7	¾	0,6	0,6	0,5	0,7	2½	1,8	2,0	2,0	2,0

Publicatiedata: CPB – december 2005, CF (Consensus Forecasts) – november 2005, OESO – november 2005, EC – november 2005, IMF – september 2005.

De concurrentiepositie van de industrie is de afgelopen jaren verslechterd door de sterke stijging van de arbeidskosten en de koersstijging van de euro. De arbeidskosten per eenheid product zullen dit en volgend jaar ongeveer in de pas lopen met die in het eurogebied en minder sterk stijgen dan bij de concurrenten buiten het eurogebied. Bij de niet-euroconcurrenten is de arbeidsmarkt in het algemeen krappere en daarom is de loonstijging hoger. Bovendien rekenen we met een koersdaling van de euro van gemiddeld 1,25 dollar in 2005 tot 1,20 dollar in 2006. Meestal wordt de ontwikkeling van de arbeidskosten doorgegeven in de afzetprijzen, zodat volgend jaar de prijsconcurrentiepositie wat kan verbeteren.

Gezinsbestedingen nemen toe

Het is opvallend dat de gezinsbestedingen in het derde kwartaal duidelijk zijn toegenomen. De koopkracht staat dit jaar immers opnieuw onder druk door de gematigde loonontwikkeling en lastenverzwaringen. Het ziet ernaar uit dat consumptiegroei in de resterende maanden van dit jaar ook positief zal zijn. Zo verwacht de detailhandel bijvoorbeeld hogere Sinterklaas- en kerstverkoppen dan vorig jaar. Voor het gehele jaar gaan we uit van een toename van de particuliere consumptie met gemiddeld ¼ procent. Dat is aanzienlijk hoger dan de inkomensgroei, omdat gezinnen dit jaar, ongerekend de contractuele (pensioen)besparingen, nog meer ontsparen dan vorig jaar.

De consumptiegroei zal volgend jaar naar verwachting verder aantrekken, tot 1¼ procent, waarbij gecorrigeerd is voor de invoering van het nieuwe zorgstelsel.¹ De koopkracht van gezinnen neemt toe door een hogere reële loonstijging, lastenverlichting en het herstel van de koppeling van de uitkeringen.² Bovendien groeit de werkgelegenheid volgend jaar weer.

Herstel winsten en investeringen

De bedrijfsinvesteringen maken dit jaar pas op de plaats, maar groeien volgend jaar naar verwachting fors. Het aantrekken van de productiegroei leidt tot een toename van de bezettingsgraad. Bovendien zal volgend jaar sprake zijn van een stevig winstherstel. Zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse afzetmarkten ontstaat ruimte voor ondernemers om hun marges te vergroten. We verwachten dat de bedrijfsinvesteringen volgend jaar met maar liefst 8¼ procent zullen toenemen. Deze investeringsgroei wordt mede ondersteund door het gereedkomen van een tweetal grote investeringsprojecten, een afvalverbrandingsinstallatie en een windmolenpark. Verder krijgen transportbedrijven bijna honderd *light trains* en een aantal vliegtuigen geleverd.

1 Zonder deze correctie is sprake van een daling van de consumptie met 2 procent.
2 In CPB (2005b) wordt dieper ingegaan op de vooruitzichten voor de koopkracht naar huishoudtypen.

Werkloosheid over het hoogtepunt

De situatie op de arbeidsmarkt is dit jaar verbeterd. De werkloosheid is al een aantal maanden min of meer stabiel en het aantal vacatures is verder toegenomen. Het aantal openstaande vacatures is momenteel twee keer zo hoog als tijdens het conjuncturele dieptepunt van twee jaar geleden. Ook de daling van de werkgelegenheid is gestopt, vooral door een sterke toename van het aantal uitzendkrachten. De gewerkte uitzenduren lopen meestal vooruit op een herstel van de arbeidsmarkt. We verwachten dat de werkgelegenheid volgend jaar zal toenemen door het aantrekken van de productiegroei en het winstherstel bij bedrijven. Omdat de werkgelegenheidsgroei hoger is dan de groei van de beroepsbevolking, zal de werkloosheid dan met 45.000 personen kunnen afnemen, tot 5¼ procent van de beroepsbevolking.

Lage inflatie...

Ondanks de sterk gestegen olieprijs blijft de inflatie laag. In oktober bedroeg de geldontwaarding slechts 1,6 procent. Over het gehele jaar verwachten we dat het inflatiecijfer uitkomt op gemiddeld 1½ procent, iets hoger dan vorig jaar. Volgend jaar zal de inflatie waarschijnlijk afnemen tot 1 procent. De gestegen olieprijs werkt nog met enige vertraging door, onder meer in de energierekeningen van gezinnen. Verder zullen buitenlandse consumptiegoederen duurder worden door de voorziene koersdaling van de euro. Daar staat tegenover dat ondernemers de afname van de arbeidskosten per eenheid product in hun prijzen zullen doorberekenen. Bovendien heeft de afschaffing van het gebruikersdeel van de onroerende-zaakbelasting (OZB) een neerwaarts effect op het inflatiecijfer van ½ procentpunt.

...en gematigde loonstijging

De lage inflatie en de opgelopen werkloosheid hebben gezorgd voor een gematigde loonontwikkeling. De loonstijging van contracten in de marktsector zal zich dit jaar waarschijnlijk beperken tot 1 procent, de laagste stijging sinds de jaren tachtig. Onder invloed van de aantrekkende productiviteitsgroei en de afnemende werkloosheid zal de loonstijging volgend jaar waarschijnlijk toenemen tot gemiddeld 1½ procent. Voor 40 procent van de werknemers is momenteel een cao voor 2006 afgesloten

met een gemiddelde loonstijging van 1,3 procent. We verwachten dat de loonstijging in de resterende cao's wat hoger uitkomt. De vakcentrale FNV heeft bijvoorbeeld onlangs haar looneis verhoogd van 1½ procent tot 2 procent.

Begrotingssaldo op en neer

Het begrotingstekort daalt dit jaar tot 1,2 procent, maar loopt volgend jaar – ondanks het aantrekken van de economie en meevallende aardgasbaten – naar verwachting weer op tot 1,5 procent van het bbp. Het kabinet voert dit jaar nog omvangrijke bezuinigingen en lastenverzwaringen door. Volgend jaar is er van ombuigingen geen sprake meer en kunnen gezinnen een lastenverlichting tegemoet zien. Het oplopen van het EMU-tekort heeft ook te maken met de hoge rente (5 procent), die de belastingdienst momenteel vergoedt over teveel betaalde belastingen. Voor bedrijven is dit aanleiding om dit jaar ruimhartig vennootschapsbelasting af te dragen ('bankieren bij de fiscus'). Hierdoor ontstaat dit jaar een incidentele meevaller bij de opbrengsten van de vennootschapsbelasting, maar volgend jaar een aanzienlijke tegenvaller.

Conclusie

Het beeld voor de wereldeconomie is op korte termijn gunstig, zij het niet zonder risico's. De Nederlandse economie herstelde vorig jaar van een langdurige stagnatie, maar dit jaar valt de groei weer terug door tragere wereldhandelsgroei en bezuinigingen bij de overheid. Voor volgend jaar wordt een hogere groei verwacht, bij een aantrekkende wereldhandelsgroei, een licht expansief begrotingsbeleid en een positieve ontwikkeling van de koopkracht. Per saldo lijken de omstandigheden gunstig voor een robuust groeierstel, zeker als het bedrijfsleven erin slaagt de eerdere verliezen in de prijsconcurrentiepositie door een hogere productiviteitsgroei en een gematigde arbeidskostenstijging in te lopen. ■

Barthold Kuipers en Johan Verbruggen

Literatuur

CPB (2005a) *Macro Economische Verkenning 2006*. September, Den Haag.
CPB (2005b) *Geactualiseerde koopkrachtraming 2006*. CPB Notitie 43, 1 december, Den Haag.

Tabel 2. Kerngegevens voor Nederland, 2004-2006, mutaties per jaar in procenten

	2004	2005	2006
relevante wereldhandel	7,3	5½	6¼
olieprijs (dollar per vat, Brent)	38,2	55	55
eurokoers (dollar per euro)	1,24	1,25	1,20
bruto binnenlands product (bbp)	1,7	¾	2½
particuliere consumptie	0,0	¼	-2 ^a
investeringen bedrijven (exclusief woningen)	3,3	¼	8¼
goederenuitvoer (exclusief energie)	9,4	5¼	7
werkgelegenheid (arbeidsjaren)	-1,6	-½	1¼
werkloosheidspercentage (niveau)	6,4	6½	5¾
contractloon marktsector	1,5	1	1½
consumentenprijsindex (CPI)	1,2	1½	1
arbeidsinkomensquote marktsector (niveau) ^b	80,0	80¼	78¾
EMU-saldo (niveau, procent bbp)	-2,1	-1,2	-1,5

a Gecorrigeerd voor de statistische effecten als gevolg van de invoering van het nieuwe zorgstelsel bedraagt de consumptiegroei in 2006 naar verwachting 1¼ procent.

b Het niveau van de arbeidsinkomensquote is na de revisie van de Nationale rekeningen door het CBS aanzienlijk lager komen te liggen dan aanvankelijk was geschat. Zie CPB (2005a), 22.